

НЕНАД ЛУКИЋ

ПАРНА ПИВАРА „ИГЊАТ БАЈЛОНИ И СИНОВИ“ 1888–1946.

Сажетак: Парна пивара „Игњат Бајлони и синови“ била је друга београдска пивара у којој је производња модернизована и са додавањем ручног начина пребачена на индустријски, парни погон. У раду се хронолошки и тематски, у сажетом облику, описују развој, пословање и битни догађаји из њене историје, а у мањем сегменту и историја фамилије Бајлони, у чијем је власништву пивара била готово пуних 60 година. Написан је на основу података из до сада углавном необјављене архивске грађе, затим релевантне литературе и текстова из дневне штампе. У свом главном делу рад је хронолошки ограничен 1946. годином, али се рад пиваре у кратким цртама описује до њеног коначног затварања 2006. године.

Кључне речи: Игњат Ј. Бајлони Старији, Парна пивара „Игњат Бајлони и синови“, Јаков И. Бајлони, Игњат Ј. Бајлони, Савез пиварске индустрије Краљевине Југославије, светска економска криза, пиварски картел, Фабрика пива „Скадарлија“

Abstract: The steam-powered brewery Ignjat Bajloni & Sons was the second Belgrade brewery which modernised the production process by shifting from manual to steam power. The paper outlines, chronologically and thematically, the development and operations of the brewery, key events in its history, and a brief history of the Bajloni family who owned it for the whole sixty years. The paper is based on the largely unpublished archival material, relevant literature and newspaper articles. The chronological limit set to the paper is the year 1946, but it gives a brief description of the operation of the brewery until its final shutdown in 2006.

Keywords: Ignjat J. Bajloni Sr., Steam Brewery Ignjat Bajloni & Sons, Jakov I. Bajloni, Ignjat J. Bajloni, Great Depression, Brewing Industry Association of the Kingdom of Yugoslavia, brewers' cartel, Skadarlija Beer Factory

На угловима данашњих београдских улица Скадарске и Цетињске, Филип Ђорђевић је око 1850. године изградио пивару коју су становници прозвали Мала или Филипова пивара. Он је самостално водио пиварски посао до 1871. године, када је Пивару, као свој акционарски улог, унео у новоформирано Прво српско пиварско акционарско друштво. Посао није ишао најбоље и, због све већих и учесталијих финансијских проблема, Малу пивару 1883. године Јован Брабец откупљује од акционарског друштва. Он је схватио да је мора модернизовати те је већ наредне, 1884. године, у процес производње увео парну машину, чиме је Београд, након Вајфертове пиваре, добио и другу пивару на парни погон. Изградио је и неколико нових објеката и додатно модернизовао производњу, али је и он услед лоших пословних резултата ипак морао да прекине рад и прода Пивару породици Бајлони. Они је прикључују својој фирми „Игњат Бајлони и синови“ и 29. фебруара 1888. године званично започињу с пиварским послом.¹

Нови власник, породица Бајлони, била је италијанског порекла из области Ломбардије и један од њених предака Јан се, највероватније крајем XVIII века, доселио у Литомишл, у околини Пардубица у Чешкој. Његов син Јаков имао је два сина – Игњата (1811–1875), родоначелника потоњих српских Бајлонија, и Јована (1808–1882), који је остао да живи у Чешкој. Игњат Бајлони Старији се у младости бавио кожарским занатом и, иако је желео да емигрира у Америку, он ипак на наговор шурака Антона Немеца заједно са супругом Варваром и своја четири сина: Јаковом (1839–1902), Антоном² (1841–1900), Венцеславом³ (1848–1891) и Јованом⁴ (1846–1872) долази 1. маја 1855. године у Београд.⁵ Након две године боравка, И. Бајлони је 12. октобра 1857. године свечано пред београдским парохом Милошем Сушићем положио заклетву на српско поданство, чиме су он и његова породица постали пуноправни грађани Кнежевине Србије.⁶ Он убрзо 12. фебруара 1858. године откупљује од А. Немеца

гостионицу (која се налазила у данашњој Балканској улици близу хотела „Београд“) и од ње прави једну од најпознатијих београдских механа, познату под именом „Бајлонова“. С обзиром на то да је механа доносила зараду, И. Бајлони заједно са синовима шири посао и 1866. године узима у закуп на период од три године млин у Братинцу, који је пре тога држао поменути А. Немец. Након истека закупног рока, И. Бајлони за 2.500 дуката купује скоро напуштену државну воденицу на Млави у Малом Црнићу, између Пожаревца и Петровца, с пет каменова и великим падом воде и даје је на управу сину Антону. Након што су изградили нову двоспратну зграду у коју су монтирали прву водену турбину у Србији, И. Бајлони и његови синови су 1871. године званично протоколисали фирму за млинарске послове под именом „Игњат Бајлони и синови“. Игњат Бајлони Старији је умро 18. марта 1875. године, али су његови синови наставили да раде у задружној фирми, с тим што је право потписа за послове у Београду имао Јаков Бајлони, а у Пожаревцу и Малом Црнићу Венцеслав и Антон Бајлони. Фирма је наставила да се шири и након смрти њеног оснивача те је 1883. године у Београду, за 15.000 дуката, купљен парни млин који је око 1850. године саградио кнез Александар Карађорђевић. Овај млин се налазио на топчидерском друму до (касније) фабрике шибица – маркарнице и он је дат на управљање Венцеславу – Васи како га је народ радије звао.⁷

Сл. 1. Парна пивара 'Игњат Бајлони и синови' деведесетих година XIX века (Извор: Историјски архив Београда)

Рад пиваре од 1888. до 1900. године

Пивара је након уласка у фирму „Игњат Бајлони и синови“ предата на управу Јакову Бајлонију, тада већ познатом и угледном београдском трговцу и привреднику. Он је у раној младости изучио пинтерски (бачварски) занат у некој од бечких пивара, а по доласку у Београд радио је једно време код пинтера Кинцела, чија се радионица налазила код Малих басемака. Заједно с оцем и браћом радио је у гостионици, да би 1871. године био један од иницијатора формирања Првог српског пиварског акционарског друштва и један од његових акционара. На првом збору акционара Народне банке 1884. године изабран је за члана Управног одбора, био је један од оснивача Српског бродарског друштва и његов потпредседник, а једно време је био и члан Управе државних монопола.⁸ Као искусан предузетник, прихватио се управе над пиваром, која је у првој пословној години произвела 4.677 хектолитара пива, што је била мала количина. Јакову је било јасно да се конкурентност на тржишту где је доминирала Вајфертова пивара може постићи једино додатним инвестицијама у модерне машине и нове наменске зграде. Убрзо су откупљена околна имања, чиме је проширен плац пиваре и почео је да набавља нову пиварску опрему из Аустроугарске и Немачке. Снабдевање главном сировином – водом – решено је тако што је изграђен сопствени водовод, којим се узимала вода из Дунава. У склопу пиваре изграђена је и сладара за производњу друге главне сировине, слада, док се хмељ морао увозити. Производни капацитет пиваре је 1892. године био 60.000 хектолитара скуваног (вареног) пива, а у тим првим годинама рада након предузимања посебна пажња посвећена је продаји пива у флашама, тако да је 1891. године продато 220.000 боца. Уз пивару је 1892. године изграђена и гостионица „Код мале пиваре“, која је својом пространом баштом стекла углед међу београдском публиком.⁹

Табела 1. Продаја пива Парне пиваре „Игњат Бајлони и синови“ у јуну 1895. године¹⁰

Амбалажа	бурад 1/2	бурад 1/4	бурад 1/8	флаша
Комада	316	2.492	4.433	59.075

До 1896. године уложено је у изградњу и обнову пиварских зграда 245.000 динара, у машине за производњу пива 129.000, у покретни материјал и стоку 7.700 и у набавку сировина 50.000 динара, све укупно 431.700 динара. У Пивари је радило у просеку 50 сталних радника и то само мушких. Улагање у модернизацију довело је до повећања производње пива, која је 1896. године

износила нешто мало мање од 15.000 хектолитара. Пивара је тада производила две врсте пива, црно јачине 16 степени и светло јачине 14 степени, које је било слично познатом плзенском пиву.¹¹ Исте године пивара је продавала један хектолитар пива за 52 динара, од којих се 10 одвајало за општинску, а 20 за државну трошарину. Наредне, 1897. године у рад фирме „Игњат Бајлони и синови“ се као њени пуноправни чланови укључују Игњат Ј. Бајлони и Јарослав А. Бајлони.¹²

Сл. 2. У првом плану јосионица 'Код Мале пиваре', иза ње Пивара, почетком XX века (Извор: Историјски архив Београда)

Главни конкурент Бајлонијевој пивари на пиварском тржишту била је београдска Вајфертова пивара, која је могла да произведе знатно више пива, а и имала је дужу традицију. Један од интересантнијих конкурентских дуела, ове две пиваре имале су ван Србије, на Светској изложби у Паризу 1900. године и тада је Вајфертово пиво поновило успех из 1889. године и освојило златну медаљу, док је Бајлонијево освојило сребрну.¹³

Табела 2. Продаја пива Парне пиваре „Игњат Бајлони и синови“ 1888–1900.¹⁴

Година	хл пива	година	хл пива	година	хл пива
1888	4.677	1893	12.907	1898	17.607
1889	7.024	1894	14.961	1899	19.267
1890	9.973	1895	15.600	1900	19.462
1891	9.461	1896	14.967		
1892	10.452	1897	13.779		

Пивара у периоду 1900–1920. године

Крајем XIX и почетком XX века, пиво постаје све омиљеније и трошеније пиће не само у Београду већ и у другим градовима и варошицама Краљевине Србије, што је утицало на модернизовање и изградњу Пиваре и у новом веку. Систем хлађења пива – који је подразумевао коришћење леда сакупљаног током зиме, када заледе реке Сава и Дунав, а који је чуван у пивариним ледерницама – замењен је 1901. године машинским системом за вештачко хлађење.¹⁵ Наредне, 1902. године, фирму је задесила смрт једног од власника – Јакова И. Бајлонија, кога на месту управника Пиваре наслеђује син Игњат Млађи.¹⁶ Министар унутрашњих дела је 1903. године ослободио Пивару плаћања трошарине на увоз сировина и репроматеријала за производњу пива, изједначивши је у том погледу с Вајфертовом пиваром, што је сигурно утицало на њен успон током наредних година.¹⁷ У циљу додатног повећања производње и продаје пива и што бољег позиционирања на српском тржишту, изграђена је 1904. године нова сладара с модерном машинеријом за транспорт слада, а 1906. године инсталирана прва половина нове двојне парне машине са одговарајућим парним котловима.¹⁸ Иако су били тржишни конкуренти, то није спречило Ђорђа Вајферта и Игњата Бајлонија Млађег да започну пословну сарадњу и удруже се у борби за очување домаће пиварске индустрије. Као овлашћени представници српске пиварске индустрије, они су крајем 1904. године упутили министру народне привреде захтев да се при склапању новог уговора са Аустроугарском у њега унесу ставке које би домаћу производњу заштитиле од надируће конкуренције страних пива са територије Аустроугарске и Немачке. Од министра се захтевало да се све домаће пиваре ослободе царина на сировине и репроматеријал, који су биле приморане да увозе, а такође се тражило и повећање царинског оптерећења на страна пива, која су у малопродаји била нешто јефтинија од домаћих. С обзиром на то да је 1906. године започео Царински рат са Аустроугарском, пиваре су до 1911. године биле ослобођене од конкуренције аустроугарских пива, али не и немачких. Највероватније крајем 1911. године, основан је Картел у који су ушле највеће српске пиваре: Вајфертова, Бајлонијева и Косовљанинова. О разлозима и самом оснивању Картела нема довољно података, али се може претпоставити да је настао као реакција на крај Царинског рата и обнављање трговинског уговора са Аустроугарском исте године. Поред заштите од конкуренције увозних пива, чланови Картела су готово сигурно поделили тржиште и унифицирали цене.¹⁹ Као пуноправни ортаци, у рад фирме се 1911. године укључују Фрања, Јован и Михаило Бајлони.²⁰ Исте године монтирана је друга половина парне машине са *тарбе*

котлом површине од 250 м³, а у рад је пуштена и нова апаратура за хлађење и прављење леда. Такође, у овом периоду су у кругу Пиваре избушени артеријски бунари из којих се уз помоћ велике пумпе снабдевало водом. Пивара је била међу првим индустријским објектима који су користили и електричну енергију из београдске централе, а уз зграду котларнице подигнут је нови гвоздени димњак, који је био опремљен електричним мотором у циљу боље вентилације и рационалнијег сагоревања.²¹ Управо у другој половини прве деценије XX века, Пивара је успела да по производњи и продаји престижне Вајфертово пивару и преузме примат на тржишту. Станимир Митић, бивши радник, наводи да се 1912. године производило 400 хектолитара пива за 24 часа у сезони и да се поред Београда оно продавало и у Македонији и на Косову.²² По тадашњим законским нормама, пиво се није могло пустити у слободну продају док се не изврши контрола и премеравање унапред пријављене количине од стране Државне трошарине, док је пиво за извоз маркирано посебним налепницама. Управо је један од познатих српских писаца Бора Станковић почетком XX века радио као контролор државне трошарине у Пивари.²³ Почетком XX века, у Пивари се производило светло пиво *Првенац* и црно пиво *Српски Салвајор*, које је припремано по рецептури истоименог баварског пива. Ово пиво је продавано углавном у првим месецима године, а 1911. године му је промењено име у *црно пиво*. Пиво сличних карактеристика продавала је и Вајфертова пивара и оно се звало *ускриње пиво*.²⁴

Табела 3. Продаја пива Парне пиваре „Ићаји Бајлони и синови“ 1901–1913.²⁵

година	хл пива	година	хл пива	година	хл пива
1901.	19.466	1906.	30.918	1910.	41.902
1902.	21.218	1907.	33.393	1911.	59.614
1903.	25.295	1908.	35.890	1912.	48.691
1904.	25.609	1909.	38.079	1913.	48.878
1905.	25.937				

Поред сарадње на ширим пословним интересима, Вајфертова и Бајлонијева пивара имале су и заједничка улагања у даљи развој пиварске индустрије, што се најбоље види на примеру Ваљевског удионичарског удружења за индустријска предузећа, у чијем је саставу

пословала Ваљевска пивара. На 22. редовној скупштини 1913. године, ово друштво је променило име у Српско акционарско друштво за индустрију пива, слада, леда и томе подобно, а његово седиште је премештено у Београд и изабрани су потпуно нови Управни и Надзорни одбор. Председник Управног одбора је постао Ђорђе Вајферт, а потпредседник Игњат Бајлони Млађи.²⁶

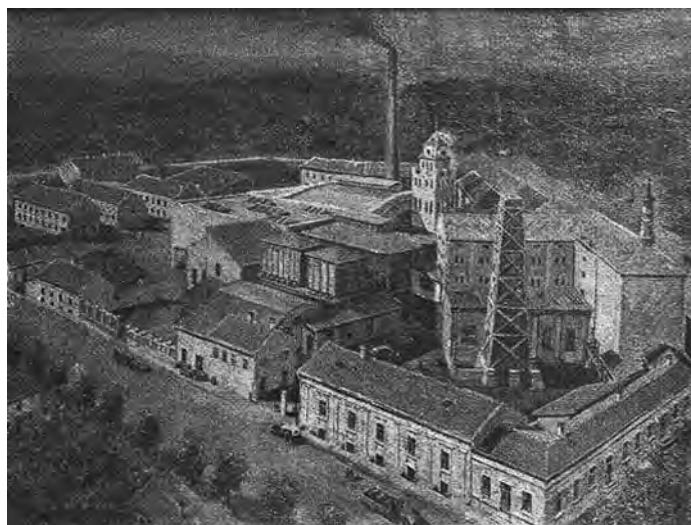
На почетку Првог светског рата, будући да је и Пивара била мета аустријске артиљерије и топовске ватре с речних монитора, у њој је накратко обустављена производња, да би се крајем 1914. године наставила, али у знатно мањој мери. Највероватније услед непажње радника, 1. августа 1915. године избио је пожар у сладари и проширио се на дрвену зграду за дестилацију и спровод воде. Интервенцијом члана кварта Палилулског др Милановића, који је одмах у помоћ позвао војску и жандармерију, пожар је ипак локализован и није се проширио на остале објекте. Штета је износила 100.000 динара, али није много утицала на наставак производње, јер главни делови Пиваре нису били оштећени.²⁷ Пивара је обуставила рад у октобру 1915. године, када је након успешне здружене немачко-аустријске офанзиве уследило непријатељско освајање Београда и окупација земље, која је трајала до новембра 1918. године. Током периода окупације у Пивари је обустављена производња и она није радила.

Сл. 3. Етикетна 'Експортно пиво' (Извор: БИП)

Обнова Пиваре по окончању Првог светског рата

Након завршетка Првог светског рата, Пивара је била у прилично лошем стању и више је него извесно да је фирма „Игњат Бајлони и синови“ поднела захтев за исплату ратне одштете, не само за Пивару већ и за потпуно уништен Парни млин у Београду. На коју суму је штета процењена и да ли је и како исплаћена, за сада није познато, али је степен девастираности био сигурно мањи него што је то био случај с Вајфертовом пиваром, која се морала изнова изградити. Бајлонијеви су одмах започели обнову и уз наменску опрему за пиварску индустрију морали су увозити и споредне ствари, попут шамотних цигли, лимова, шрафова, плуте, изолационог материјала итд. Махине и постројења су куповани од најреномиранијих фирми из западне Европе, највећим делом из Немачке, Аустрије и Чехословачке.²⁸ У периоду између два светска рата, наставили су да докупљују околна имања, тако да је плац достигао укупну површину од око 1,5 хектара. Изграђена је нова зграда котларнице с новим димњаком, затим нови водоторањ, велика хала у којој је смештена нова пунионица, дозидани су спратови на сладари и варионици, изграђени станови за раднике итд.²⁹ Услед модернизације машина и опреме, растао је и максимални производни капацитет пиваре, који је 1934. године износио 126.000 хектолитара при раду од 300 дана годишње у три смене. Главна сировина у производњи пива вода – узимана је из сопствених бунара из којих се даље специјалним пумпама пребацивала у високе вертикалне резервоаре, у којима се пречишћавала. Она вода која је касније коришћена у котларници додатно је још једном пречишћавана апаратима система *Некар*, који су набављени 1930. године. Друга значајна сировина у производњи пива, слад, произвођен је у сопственој сладари која је имала све неопходне просторије и машинерију потребну за производњу: машине за прераду јечма (сортирке) мочионике, клијалиште с бетонским подом, сушару. Слад се производио током хладних влажних месеци од октобра до марта и у сладари се могло произвести око 1.500 тона слада, али је у време кризе производња била на трећини капацитета. Дневно се могло наквасити око 7 тона јечма, од којег се након завршетка целокупног процеса добијало 75–85% слада од укупно наквасене количине, тј. 5–6 тона. Хмељ, као последња у низу значајних сировина, углавном је набављан у Чехословачкој и у највећем проценту се радило о ароматичном хмељу сорте *сааз*.³⁰ У међуратном периоду Пивара је производила неколико различитих врста пива: светла пива *црвенац* и *ексцорт*, *ускришње црно њиво*, *империјал карамел њиво*, *стауџ црно њиво* спремљено на енглески начин и *специјално црно њиво*.

Сл. 4. Пивара око 1925. године, уље на џлашину, фототографија (Извор: БИП)

Производни погони 1920–1945.

Након обнављања производње у прво време коришћени су стари парни котлови који су због дотрајалости највероватније током 1925. године замењени новим. То су била два котла, један површине 200 м² система *Бабкок и Вилкокс* и други површине 300 м² система *Борси*, и за њихово загревање је употребљаван домаћи грашати мрки угаљ. Ови котлови су смештени у нову зграду котларнице уз коју је изграђен и нови димњак, а пројектанти су били Турнер и Вагнер. Произведена пара користила се за покретање парних машина, али се такође спроводила у варионицу, где је била потребна у процесу кувања (варења) пива и у специјалне апарате за производњу вруће воде. Пивара је располагала са две парне машине: једном јачине 276 ks, и другом полу-стабилном локомобил система *Ланц* јачине 280 ks, која је имала и сопствени котао. Снага обе парне машине преносила се на четири динамо-махине укупне јачине 310 kw, а са њих преко разводне табле на електромоторе и расвету у свим одељењима. Поред парне погонске снаге, Пивара се изузетно служила градском струјом за ситније послове и за ту сврху располагала је дизел-мотором од 50 ks.³¹

Хлађење пива и просторија вршило се системом амонијачних компресора, због чега се као нуспродукт производио и лед. У новоизграђеном одељењу налазила су се два компресора јачине 100.000–150.000 калорија, док се трећи јачине 40.000 калорија налазио у старом одељењу. Хладноћа добијена радом компресора се употребљавала за производњу хладне слане воде у испаривачу од 150.000 калорија, а која се из њега даље системом цеви разводила по подрумима и одељењима

којима је било потребно хлађење. Лед се производио у посебним генераторима и то – у првом, већем, чији је капацитет био око 700 табли леда појединачне тежине 12,5 кг при једном вађењу, док се у другом генератору производило око 200 табли.³²

Пивара је имала тзв. дуплу варионицу за варење (кување) пива са четири посуде: два комовњака, казаном и цедиљком, која је служила за бистрење пива. Капацитет варионице износио је 130–150 хектолитара пива по једном кувању, а у току двадесетчетворочасовног рада могло се произвести највише трипут толико. За једно кување је било потребно утрошити око 2.700 кг слада и 40 кг хмеља.³³

Вриони подрум у којем се одвијао процес врења пива био је опскрбљен бетонским танковима, од којих је сваки појединачно могао да прими количину од два кувања, док је укупни капацитет подрума био 5.200 хектолитара. Лежни подрум где се завршавао процес врења састојао се из осам одељења: једно са бетонским танковима укупне запремине 4.235 хл; једно са алуминијумским бурадима укупне запремине 5.270 хл и 6 одељења са дрвеним бурадима укупне запремине 6.400 хл. У овим просторијама температура ваздуха је одржавана на 1–2 степена Целзијуса да се пиво не би покварило и оно је у њима морало одлежати минимум шест недеља, а максимум годину дана. Након одлежавања, пиво се спроводило у одељење филтрације, где се филтрирало у наменској машини *Масафилтер* марке *енциниер*.³⁴

Отакање филтрираног пива вршило се у флаше и у бурад у два засебна одељења. Бурад у које се точило пиво претходно су била детаљно прегледана и опрана на специјалној аутоматској машини и изнутра смолисана помоћу апарата за смолисање и то смолом која је била без мириса. За точење у бурад користила се машина која је на себи имала четири славине, чији је капацитет био око 500 хл дневно. Нове машине за смолисање и точење набављене су 1925 и 1926. године.³⁵

У одељењу где се вршило точење у флаше налазиле су се две комплетне линије за прање, пуњење и затварање боца. Оне су биле различитог капацитета и то прва и већа 2.500 боца на сат, док је друга, мања, имала капацитет од 1.000 боца на сат. У истом овом одељењу налазио се и пастеризатор, у којем су се већ напуњене и затворене боце додатно загревале у врућој води, чија је температура била 80 степени Целзијуса, након чега су се потом постепено хладиле. Процес пастеризације примењиван је због потребе да пиво буде дуготрајније, те да може да поднесе дужи транспорт на великим вршинама, а да се не поквари. Капацитет *пастера* био је 3.000 боца, а једна пастеризација је трајала шест сати.

Сл. 5. Рекламни јано за 'Имјеријал пиво' на Београдском сајму (Извор: Музеј града Београда)

Пивара је 1935. године купила машину за затварање боца од фирме „Актиеболагет Алка-Алуминијум“ капслар из града Линкопинга у Шведској, затим је 1937. године купљена машина за етикетирање из Немачке од фирме „Јагенберг верке“ из Диселдорфа, да би 1939. године биле купљене две нове машине за затварање пивских флаша фабрике „Гамбринус“ из Чешке. За црно пиво набављена је специјална машина за пржење слада „Ван Гилпен“ из Емериха у Немачкој, 1939. године.³⁶

У кругу Пиваре налазила се пинтерница у којој су се углавном поправљала и одржавала велика транспортна бурад, али су се у њој могла и производити иста. Поред ње, Пивара је поседовала више различитих занатских радионица: коларску, столарску, сарачку, лимарску, ковачку у којој су се поправљала кола, поткивали коњи и шили каишеви, електротехничку радионицу са стручним персоналом и машинску са два струга, бушилицом, швајсапаратом итд.³⁷ Превозна средства којима је располагала била су такође бројна: 7 пиварских затворених вагона носивости по 10 тона сваки; 2 камиона од 5 тона, 4 од 1,5 тона носивости, 17 двопрежних шпедитерских кола и троје једнопрежних, те 8 двопрежних затворених кола за транспорт леда. Пивара је имала врло разгранату продајну мрежу, с многобројним стовариштима, од којих су у власништву била она у Београду у Карађорђевој 18 и на Топчидерском друму; затим у Земуну, у Улици цара Душана, где је пословођа био Стеван Фалић; Великом Градишту с пословођом Миланом Петровићем; Радужењу с пословођом Николом Јовановићем и у Младеновцу с пословођом Јеленом Јеленковић. Уз сопствену мрежу, у туђој режији било је 48 стоваришта у разним местима Србије, Војводине, Босне и Хрватске.³⁸

Руководство Пиваре 1918–1945.

Парна пивара је уз млин у Малом Црнићу и након завршетка рата наставила да послује о оквиру задружне фирме „Игњат Бајлони и синови“, у чијем руководству су 1920. године били: Игњат Ј. Бајлони Млађи, Фрања Ј. Бајлони³⁹, Отокар А. Бајлони⁴⁰, Јарослав А. Бајлони⁴¹, кога је након смрти 1922. године заменио син Антон⁴², Јован В. Бајлони⁴³ и Михајло В. Бајлони⁴⁴. Фирма је највероватније 1922. године постала командиторско друштво, тј. друштво с најмање једним или више лица која се удружују ради обављања одређене делатности под заједничким пословним именом. У овом друштву барем један ортак одговара неограничено и солидарно за обавезе према повериоцима друштва, а барем један командитор одговара ограничено до висине свог улога у друштву. Фирма се 1926. године нашла у проблемима због послова које је водио Михајло Бајлони, тако да је одлучено да се он исплати и напусти фирму. Последња протоколација пре трансформисања Пиваре у акционарско друштво 1936. године извршена је 1931. године и тада су као власници уписани: Фрања Ј. Бајлони, са станом на Обилићевом венцу 22, Антон Ј. Бајлони, Луја Бартуа 24, и Јаков И. Бајлони⁴⁵, Краљев трг 10/IV, док су командитори били Игњат Ј. Бајлони, Румунска 20, и Отокар А. Бајлони, Фројнд гасе 4/V, Беч. Седиште Пиваре било је у Београду у Цетињској 15 и у њу је био уложен износ од 32.500.000 динара, од чега у зграде и друге непокретности 17.500.000, у машине и остала постројења 9.000.000 и у прибор и инвентар 6.000.000 динара.⁴⁶ Иако је фирма била ортачка, више је него извесно да је на њен рад и доношење одлука највише уплива имао њен најутицајнији члан Игњат Ј. Бајлони Млађи.

Рођен је у Београду 1876. године, где је завршио трговачку школу, а потом и абитуријенски курс Трговачке академије у Бечу. Као један од најуспешнијих индустријалаца, имао је значајну подршку највећих банака у Србији с почетка XX века, што је искористио да се фирма „Игњат Бајлони и синови“ додатно развије и модернизује. Био је члан управе и потпредседник Српског бродарског друштва, члан Надзорног и Управног одбора Народне банке, члан Управног одбора Трговачког фонда и његове Хипотекарне банке, председник Удружења београдских индустријалаца и Индустријске коморе, као и филијале Прве хрватске штедионице у Београду. Током Првог светског рата, био је делегат министра војног за снабдевање храном, а бавио се и пропагандним деловањем у корист Србије у савезничким земљама. По завршетку рата, налазио се на челу Дирекције за привредну обнову и снабдевање земље и учествовао је у преговорима с Америчком мисијом у Трсту, као и у преговорима о накнади ратне штете од Немачке, који су се водили у Француској. Постао је вицегувернер

1928. године, а потом гувернер Народне банке Краљевине Југославије и на овој функцији се задржао до 1934. године, када је из личних разлога поднео оставку. Потпис Игњата Бајлонија Млађег, налазио се на лицу новчанице *Женска плава са ловоровим венцем*, која је прва штампана у новоизграђеном Заводу за израду новчаница у Топчидеру 1. децембра 1929. године.⁴⁷

Игњат Бајлони је умро 1935. године, а фирма је већ наредне трансформисана из командиторског у акционарско друштво, чиме су промењени власничка структура и систем управљања. На првом збору акционара у Управни одбор, ново главно управљачко тело предузећа, изабрани су: Фрања Ј. Бајлони, Антон Бајлони, Јаков И. Бајлони, Димитрије Бајлони⁴⁸ и Бора Миливојевић⁴⁹. За председника је изабран Фрања Ј. Бајлони, а за потпредседника Антон Бајлони. У Надзорни одбор предузећа изабрани су Александар Николајевић, директор банке, др Радивоје Спиридоновић⁵⁰ и др Вукота Божовић^{51, 52}

Чиновници и радници пиваре

Вишедеценијски управник Пиваре био је Карло Р. Матаушек (1877, Београд – 1944, Београд). О њему нема много података, али се зна да је између осталог био први председник Друштва за грађење католичке цркве основаног 1920. године у Београду, а које је касније често називано и Друштво за зидање католичке катедрале. Становао је у Улици цара Душана број 59, а касније у Новосадској 19. Познати књижевник Бора Станковић га у својим приповеткама помиње под надимком *Карленце*.⁵³

Технички директор Пиваре је од 1932. године био Емил Шишка, из Лавова, у данашњој Украјини. Завршио је шест разреда гимназије, трговачку и пиварску школу и становао је у Пивари, Цетињска 15.⁵⁴ У Пивари је максимално могло да буде упослено око 200 радника, али се њихов број углавном кретао од 130 до 150. У кругу фабрике било је изграђено шест станова, у којима су становали мајстори са својим породицама, и 10 соба разних величина са укупно 110 лежајева за смештај радника. У њој је 1934. године радило 105 радника и то: 10 административних, 2 техничка, 1 електричар, 4 бравара, 4 пивара, 2 ковача, 4 пинтера, 1 дреер, 65 неквалификованих радника, 2 сезонска шофера и 10 сезонских радника. У три смене су током фебруара 1941. године радили: 1 ложач, 1 машиниста, 1 апарација, 3 инкасанта, 7 кочијаша и 2 шофера.⁵⁵ Током Другог светског рата, 1942. године било је запослено: 8 радника у администрацији, 4 руководећа кадра, 15 квалификованих и 42 неквалификована радника.⁵⁶ Стручно квалификовано особље сачињавали су у мањем броју страни поданици и то: Јан Жлебек, главни машиниста са завршена четири разреда гимназије и специјалном машинском школом, који је дошао у Краљевину СХС 1928.

године, пореклом из Великих Карловица у Чехословачкој; Рене Пура, електромеханичар са занатском и електро-монтерском школом, пореклом из Лиона у Француској, у земљу дошао 1921. године; Јозеф Хицл, машинбравар са завршена четири разреда гимназије и машинбраварским занатом, пореклом из Великих Карловица, у земљу дошао 1. августа 1912; Норберт Каудер, кореспондент са завршеном Трговачком академијом, пореклом Чех, рођен у Бечу, у земљи од 1918; Анђел Фрањо, главни машинист са завршеном средњом техничком школом, пореклом из Штајера у Аустрији, у земљи од 1922. године.⁵⁷ Књиговођа пиваре био је Јанко Николић, кога је заменио Никола Котјагин, пореклом из Ростова на Дону. Имао је завршену Трговачку академију, а у земљу је стигао 1921. године. Због непотпуне документације, није било могуће утврдити појединачно све стручне и обичне раднике који су током међуратног периода радили у Пивари.⁵⁸

Пословање Пиваре 1920–1936. године

Током међуратног периода, пословање Пиваре може се поделити на четири засебна хронолошка дела: период успона и релативно стабилне производње и продаје од 1920. до 1930. године; период економске кризе од 1931. до 1936. године; период постепеног опоравка и изласка из кризе од 1937. до 1940. године и последњи период, током Другог светског рата 1941–1944. године. Након завршетка Првог светског рата, формирана је нова територијално знатно већа држава Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца у оквиру које су пословале 34 пиваре, чији је укупни производни капацитет био око 1.500.000 хектолитара пива. Повољни привредни и економски токови у првим послератним годинама утицали су на то да се пиварска индустрија убрзано развија, што је довело до повећања потрошње пива, која је из године у годину расла и кретала се од 650.000 хектолитара до 750.000 хектолитара на годишњем нивоу. Пословни и производни резултати Парне пиваре „Игњат Бајлони и синови“ су се у складу с поменутиим повољним токовима такође кретали узлазном путањом током првих послератних година. То је резултирало да она 1923. године прода рекордних 78.275 хектолитара пива, чиме је заузела друго место у Краљевини СХС.⁵⁹ Наредне, 1924. године, Пивара је склопила пословни споразум с Првом српском парном пиваром „Ђорђе Вајферт“ А. Д., пиваром Михајла Ј. Косовљанина из Јагодине, Зајечарским индустријским удружењем, закупцем пиваре „Нишавац“ Гедеоном Дунђерским, Ваљевском пиваром А. Д., пиваром „Крен“ и Станковић из Чачка, Српском акционарском пиваром у Скопљу и Акционарском пиваром у Сарајеву. Пиваре су се, између осталог, уговором обавезале да продају пиво јефтиније, по оним ценама које буду утврдиле; да не смеју никоме давати лед

бесплатно, да своју продају не развијају несразмерним новчаним позајмицама било ког типа и давањем свог инвентара и других услуга, а у случају да се утврди непоштовање правила, пивара која их прекрши подлеже плаћању казне оној чији су интереси оштећени.⁶⁰ Добри пословни резултати настављени су и 1925. године када је продато 72.548 хл пива, што није био случај у наредне три године, када долази до осетног пада продаје, који је износио око 60.000 хектолитара на годишњем нивоу. Један од разлога пада продаје не само у Бајлонијевој пивари већ и у целој пиварској индустрији било је увођење нових трошаринских намета и појачана конкуренција пива из увоза. Због све већих проблема око ових питања, у Београду је 11. маја 1928. године одржана Конференција пиварске индустрије, на којој су учествовале скоро све пиваре с простора Краљевине СХС. Тада је основан Савез пиварске индустрије за чијег председника Управног одбора је изабран Игњат Ј. Бајлони Млађи. Но, проблеми оснивањем Савеза нису решени и тенденција пада продаје пива настављена је и у наредне две године. Пивара је 1929. године постигла најлошији резултат од обнове пословања, када је продаја била само 49.988 хектолитара. Слична ситуација се поновила и 1930. године, у којој је продато нешто мало више пива, укупно 52.193 хектолитара.⁶¹

Слабости унутрашњег тржишта проузроковани царинском и трошаринском (пореском) политиком и појачаном конкуренцијом увозних пива дошли су до највећег изражаја током периода светске економске кризе, која је у Краљевину Југославију стигла 1931. године. Западноевропске државе су ушле у кризу крајем 1929. године, али је већина њих већ 1933. године изашла из депресије, док је у Краљевини Југославији индекс цена на велико достигао најнижу тачку тек 1934. године. Криза је у пуном обиму стигла у пиварску индустрију 1932. године, када су све пиваре забележиле драстичан пад производње, која је у неким износила само једну шестину прошлогодишње, а један број мањих пивара је током наредних година окончао рад. Криза је ушла у све поре пиварске индустрије, тако да су пиваре на својим лагер листама имале све више дужника, док је велики број стоваришта и дистрибутивних центара затваран због немогућности њихових купаца да се економски одрже. У циљу што бржег опоравка и изласка из кризе, управе Бајлонијеве и Вајфертове пиваре иницирале су стварање пиварског картела, који је основан у септембру 1934. године. У њега су ушле: Прва српска парна пивара Ђорђа Вајферта А. Д., Парна пивара „Игњат Бајлони и синови“, Парна пивара, фабрика слада и квасца Михајла Косовљанина из Јагодине, Парна пивара А. Д. из Скопља и Деоничарска пивара из Сарајева. Циљ удруживања, по тврђењу пивара, није био

монопол, већ покушај да се пиварска индустрија извуче из кризе. Споразум је предвидео поделу тржишта између пивара у Картелу, по којој је Вајфертова пивара добила 45,8%, Бајлонијева 19,66%, а остатак тржишта су имале да поделе остале пиваре сходно договору. Вајфертова пивара је у Београду добила 62,68%, а Бајлонијева 21,25% тржишта.⁶² Ситуација се након формирања Картела није знатно побољшала, продаја и даље пада и следеће године, када је Бајлонијева пивара забележила продају од само 18.672 хектолитра. Ову пословну годину обележила је смрт Игњата Ј. Бајлонија Млађег, што је између осталог сигурно утицало и на најлошији пословни резултат који је Пивара остварила у овом периоду. Наредну, 1936. годину обележио је сукоб Бајлонијеве и Вајфертове пиваре са београдским гостионичарима, који су из протеста обуставили точење пива у својим локалимa. Спор је настао због трговаца који су пиво набављено из ових пивара у својим радњама точили муштеријама по знатно нижим ценама. Сукоб се, са свим негативним ефектима, одразио на пословање Пиваре, која је те пословне године забележила убедљиво најмању продају од само 17.229 хектолитара пива, док је укупан профит био само 7.057,40 динара.⁶³

Трансформисање Пиваре у акционарско друштво

Тешко финансијско стање, а вероватно и смрт Игњата Бајлонија Млађег, који је дотле држао конце у својим рукама – довели су у питање опстанак целокупне фирме „Игњат Бајлони и синови“, а једно од могућих решења за превазилажење кризе било је да се Пивара претвори у акционарско друштво. С том намером, членици фирме обратили су се министру трговине и индустрије с молбом да Министарство процени вредност фирме и да се након тога крене у процес стварања акционарског друштва. Комисија коју је поменуто министарство одредило нашла је да вредност улога будућег друштва Парна пивара „Игњат Бајлони и синови“ А. Д. треба да буде нешто мало преко 20.000.000 динара. Након добијања процене, иницијални одбор за формирање акционарског друштва проследио је Министарству на одобрење правила будуће фирме, која су пак одобрена решењем истог број 11221/к од 30. маја 1936. године. Циљ новоформираног акционарског друштва био је да подиже, развија и усавршава индустрију пива, слада, леда и томе подобно ради чега ће наставити рад у постојећој Пивари. У члану 8. тих правила пише: *Главница друштва уписана се на следећи начин: Фирма 'Игњат Бајлони и синови' из Београда уступа друштву сву активу и пасиву своје пиваре с целокупним уређајима, свим постојећим стоварштвима, заснуженим имовинама, робом, инвентаром, и оштраживањима,*

*дуговањима и свим њеним неокрећеним имањима у Београду, Шайцу, Новом Саду, Торжси, Младеновцу, Паланци, Смедереву и Великом Градишту у укупној вредности од 20.000.000 динара. За овај уступ, власници старог предузећа добили су 19.900 комада друштвених акција у вредности 19.900.000 динара и 100.000 динара у јошовом. Остатак акционарског капиталa имао се уписати у јошовом преосталих 100 комада акција, у вредности од 100.000 динара.*⁶⁴

Главни органи акционарског друштва били су Управни одбор и Збор акционара, док је главни контролни орган био Надзорни одбор. Управни одбор је био главни извршни орган акционарског друштва, који је бирао Збор акционара, и сачињавало га је од пет до седам чланова. Изабрани чланови бирали су између себе председника и потпредседника и њихов мандат је био годину дана, с тим што су иста лица могла бити поново изабрана. Задатак УО је био да даје правац целокупном раду, заступа друштво пред државним властима и трећим лицима, да бира и запошљава особље и раднике, да с њима закључује уговоре, утврђује им делокруг рада и да им одређује плате и дневнице. Рад УО био је пуноважан кад је на његовим седницама било присутно преко половине изабраних чланова, а одлуке су доношене већином гласова. За свој рад, чланови УО су, поред дивиденде у случају позитивног пословања, имали право и на један део од чисте добити, чију је величину одређивао збор акционара. На првом збору у Управни одбор били су изабрани Фрања Ј. Бајлони, Антон Бајлони, Јаков И. Бајлони, Димитрије Бајлони и Бора Миливојевић. За председника је био изабран Фрања Бајлони, а за потпредседника Антон Бајлони. Надзорни одбор је вршио контролу над целокупним радом друштва и Управног одбора и имао је од три до пет чланова који су бирани на Збору акционара на мандат од три године. Он је испитивао и коначно утврђивао пословни биланс и о њему подносио сваке године извештај Збору акционара. У Надзорни одбор су били изабрани Александар Николајевић, др Радивоје Спиридоновић и др Вукота Божовић. Трећи значајан орган акционарског друштва био је Збор акционара, који се могао састајати редовно и ванредно, а одлуке је доносио простом већином гласова, осим у случајевима за које је била потребна квалификована већина. Један од таквих случајева било је смењивање чланова Управног и Надзорног одбора, за чију смену је било потребно да на збору буде заступљено најмање половина акција, од којих се за смену мора добити минимум 3/4 акционарских гласова. Збор је усвајао годишњи финансијски извештај, затим одлучивао о наградама и тантијемама чланова УО и одређивао колика ће се сума дотирати у резервни фонд Друштва.⁶⁵ Фирма је била осигурана код Осигуравајућег друштва „Сава“ у Београду на суму од око 14 милиона

динара, а против пожара код Београдске задруге на годишњу бруто премију од 54.660 дин., док је осигурана сума износила 14.981,19 динара.⁶⁶

Пословање Пиваре 1937–1945.

Домаћа пиварска индустрија након 1936. године почиње да бележи пораст производње и потрошње пива, што је био случај и с Пиваром, која је 1937. године продала укупно 24.263 хектолитра, тј. 7.034 хектолитра више него у претходној години. У финансијском билансу на крају те године је остварена добит од 264.595 динара, што се у поређењу с претходних неколико година могло сматрати релативно бољим пословањем. У 1938. години потрошња пива увећала се на укупном нивоу за 21,89%, а Пивара је поново забележила раст и продала 28.847 хектолитара пива, док је чиста финансијска добит на крају године износила 551.900 динара. Ове године морала су се отписати ненаплатива потраживања, али је зато у циљу бољег маркетинга и продаје на новоизграђеном Београдском сајму Пивара подигла свој изложбени павиљон и реновирала своју пивницу.⁶⁷

У 1939. години се такође наставило с растом продаје која је те године износила 36.002 хектолитра, док је укупна добит била нешто мања у односу на претходну годину и износила је 532.772 динара. Разлог мањег профита је поновно повећање пореза, пораст цене хмеља и угља, као и извесно повећања плата особљу и радницима. С обзиром на то да је постигнута добит, акционарима је исплаћена дивиденда, док су чланови УО и НО добили тантијеме и награде предвиђене друштвеним правилима. Наредна пословна година, 1940, била је врло добра и тада је продаја износила 45.508 хектолитара што је било за 26,50% више у односу на 1939. годину, док је остварена чиста добит износила од 1.183.831 динара.⁶⁸

Табела 4. Продаја пива Парне пиваре „Ићаић Бајлони и синови“ 1920–1940.⁶⁹

година	хл	година	хл	година	хл
1920.	42.824	1927.	61.888	1934.	18.192
1921.	59.281	1928.	61.706	1935.	18.672
1922.	63.497	1929.	49.988	1936.	17.229
1923.	78.275	1930.	52.193	1937.	24.263
1924.	68.425	1931.	37.168	1938.	28.847
1925.	72.548	1932.	26.064	1939.	36.002
1926.	65.548	1933.	17.027	1940.	45.508

Сам почетак производне и пословне сезоне у 1941. години прекинуо је краткотрајни априлски рат између сила Тројног пакта и Краљевине Југославије, који је окончан капитулацијом и окупацијом земље. Током бомбардовања Београда погођено је и оштећено више зграда у кругу Пиваре, од којих су најважније биле сладара и магацин хмеља, које су изгореле. Штета је у први мах била процењена на укупно 6.891.000 динара и то 3.115.000 за уништене зграде, 1.721.000 за машине и уређаје и 2.055.000 за уништени остали материјал свих врста. Међутим, из пословних извештаја за 1942, 1943 и 1944. годину види се да је стварна штета по рачуну процењена на већи износ од 8.563.491 динара.⁷⁰ Након окончања ратних дејстава у наставку 1941. године зграде су поправљене и Пивара је наставила с радом, упркос акутном проблему с недостатком транспортних буради. Пословна 1941. година је на крају завршена с позитивним резултатом и оствареним добитком од 1.406.611 динара. Продаја пива је у односу на претходну годину била негде на истом нивоу, ако се упореде само новчани приход од његове продаје током поменутих година. Од укупне добити исплаћене су тантијеме члановима Управног и Надзорног одбора, дивиденда акционарима у износу од 1.200.000 динара и у резервни фонд је уплаћена одређена сума. У пословној години која је уследила Пивара је поново пословала позитивно, остваривши добитак од 1.366.764 динара, а сам приход од продатог пива у 1942. био је за око 10% већи него претходне године. Пивара је у периоду од априла 1941. до 31. октобра 1942. године радила укупно 352 радна дана. Приход од продаје пива у 1943. години био је за око 30% мањи у односу на прошлу годину и Пивара је на крају приходовала само 310.000 динара.⁷¹ Највероватније на последњем збору акционара одржаном 30. априла 1945. усвојен је извештај Управног одбора о пословању за 1944. годину. У њему се наводи да је 1944. године производња пива драстично смањена тако да Пивара готово уопште није производила пиво услед несташице угља и због савезничког бомбардовања Београда 16. априла 1944. године, када је поново била погођена и претрпела знатну штету. Једна од бомби пала је на шталу у којој су погинула два радника: Зарија Стефановић и Алојз Пенкихер.⁷² Такође, крајем октобра 1944. године, током операција за ослобађање Београда у близини Пиваре вођене су оружане борбе тако да је она претрпела додатна оштећења.⁷³ Приход од продатог Пивариног и у знатно већој мери туђег пива износио је на крају 1944. године само 3.725.386 динара, док је, поређења ради, у 1943. години приход од продаје био 25.184.346 динара. Иако је Пивара продала нешто од својих непокретности да би ублажила негативне пословне резултате, на крају је ипак констатован пословни губитак од 317.193 динара.⁷⁴

Пивара 1947–2006.

Одмах по ослобођењу, Пивара је у складу с ново-прокламованим законима, највероватније средином 1945. године, стављена под секвестар, када јој је именована и нова управа. Крајем 1946. године, она је коначно конфискована од тадашњих власника без права надокнаде, чиме је из приватне својине прешла у друштвену, поставши власништво државе.⁷⁵ Тада јој је промењено и име у Пивара „Београд“, под којим је наставила да послује до 1950. године, када се са Народном пиваром из Панчева и пиваром „7. јули“ из Београда удружује у јединствену фирму Индустрија пива „7. јули“. Ипак, ова тројна интеграција трајала је само седам месеци, када из ње прво излази панчевачка пивара, док остале две пиваре настављају заједно да послују до 18. јуна 1954. године. Након овог датума, Пивара поново почиње да послује засебно, да би јој се 19. јула исте године прикључила Нишка пивара, која је пословала као њен Погон II.⁷⁶ Током првих десет послератних година у модернизацију производње нису била уложена знатнија средства, а главни проблем био је капацитет вриано-лежног подрума који је утицао на годишњу производњу. Године 1955. било је произведено 64.038 хл пива, од чега 34.685 хл у бурадима и 30.253 хл у флашама, док је у предузећу радило у просеку 157 људи. Прва већа улагања била су планирана за овај период, када је требало да се уложи око 90.000.000 динара, али она нису била довољна за неко значајније побољшање, јер

се очекивало да се Пивара урбанистичким планом исели и пребаци на обалу Дунава.⁷⁷ Наставила је самостално да послује до јануара 1963. године, када је након заједничке седнице Радничких савета Пиваре „Београд“, Пиваре „7. јули“ и фирме „Безалко“ одлучено да се изврши интеграција и формира нова јединствена фирма Београдска индустрија пива и безалкохолних пића – БИП. Заједничко предузеће основано је 28. јануара 1963. године решењем бр. 259/1, а оснивач је постао НОО Савски венац.⁷⁸ Након стварања БИП-а отпочела је и модернизација Пиваре, која се тада звала Погон II, али је ипак велика већина новчаних средстава била усмерена на БИП-ов погон I, тј. бившу Вајфертову пивару. С обзиром на то да се Пивара налазила у самом центру града, није се могло приступити детаљној модернизацији и изградњи без сагласности надлежних служби. Решењем Завода за заштиту споменика културе града Београда број 322/2 од 28. 8. 1967. године стављена је под заштиту урбана целина Скадарлија, као споменичка целина, историјских, меморијалних и амбијенталних вредности, чији је један део била и бивша Парна пивара „Игњат Бајлони и синови“. Група стручњака из Завода за заштиту споменика културе града Београда, коју су чинили Жељко Шкаламера, Гордана Гордић, Ј. Алексић и М. Дедић, израдила је 1971. године елаборат о Пивари и валоризовала њене објекте и њихов коначан закључак је био да се Пивара, као још увек производно активна, треба очувати као музеј пиварства.⁷⁹ (сл. 6)

Сл. 6.
Развој грађевина у
крућу Пиваре
(Извор: Завод за
заштиту споменика
културе града
Београда)

До формирања музеја није дошло, а Пивара је и даље радила у непромењеном облику, с тим што је у периоду од 1973. до 29. децембра 1989. пословала под називом БИП ООУР Фабрика пива „Скадарлија“.⁸⁰ Почетком деведесетих година, у њој је почела да се производи и минерална *Скадарлијска вода*, а у склопу пиварског комплекса изграђен је један од првих тржних центара у Београду. Нажалост, БИП је 2006. године продао Пивару заједно с пивницама „Велика Скадарлија“, „Бајлони“, „Александар“ и Пословно-тржним центром

„Скадарлија“ са 85 локала фирми „Star immobiliare“ ДОО.⁸¹ Нови власници нису наставили са основном делатношћу, тако да је једна дуга историја производње пива у овом делу Београда окончана након 156 година.

Ненад М. Лукић,
историчар
Београд
nenadlukic71@sbb.rs

НАПОМЕНЕ:

- 1] Лукић 2014б: 26, 29. Брабец је био пашеног Јакова И. Бајлонија. Сви датуми из српских извора до 1. 1. 1919. године су по старом Јулијанском календару.
- 2] Антон Игњата Бајлони (1841–1900) основе млинарског посла стекао је у ујаковом млину у Братинцу и допунио их вишегодишњом праксом по млиновима у иностранству. Управљао је парним млином у Малом Црнићу, био један од оснивача Српског пољопривредног друштва и помоћник Одбора за изградњу железничке пруге у Пожаревачком округу. Ожењен је био с Аном (Фани) Тоболаровом (1842–1896), с којом је имао кћерке Марију, удату за Мијаила Душманића, апотекара из Пожаревца, и Божану, удату за Петера Вајнлингера, поседника из Беле Цркве, и синове Отокара и Јарослава. Подаци за кратке биографије чланова фамилије Бајлони састављени су на основу записа из докумената из заоставштине Игњата Бајлонија Млађег и *Familiengeschichte von Marie Thioller Ernout*.
- 3] Венцеслав – Васа Игњата Бајлони (1848–1891) био је ожењен Ружом (1857–1885), сестром Велимира Валожића, с којом је имао кћерке Рушку, удату за генерала Воју Живановића, и Милеву, удату за Перу Ђорђевића, професора Велике школе, и синове Јована и Михајла. Управљао је парним млином у Београду.
- 4] Јован Игњата Бајлони (1846–1872) био је најмлађи син, који је након завршетка Војне академије трагично завршио живот услед последица повреда, које је задобио падом с коња.
- 5] Историјска документација БИП-а, Документа из заоставштине Игњата Бајлонија, копије.
- 6] АС, МУД, 1857, ф VIII, г 122. Текст заклетве гласи: *Ја Игњат Бајлони, који сам до сада био аустријски поданик, сипујајући у сажитиелство српско, заклинџем се Бојом живим, да ћу као и друји рођени Срби владајућему Књазу Србском свајда веран бијти, да ћу усјава земаљској, закона и уредбе совјетине придржавати се, власити земаљске слушати и свима покоравати се, да ћу данак и дајанија и остала сва бремена земаљска која се налајала буду шочно илаћати и носити и све дужности сажитиелству српском својствене верно испуњавати, шако ми Бој помојо и шако да моју одјовор дајти на њејовоме стјрашном суду.*
- 7] ИДБ, Документа из заоставштине Игњата Бајлонија, копије; М. Костић 1998: 41–42; *Српске новине*, 17. мај 1875: 610.
- 8] М. Костић 1998: 45; *Српске новине*, 6. март 1888: 218. Јаков је био ожењен Маријом Богушовском (†1882), с којом је имао две ћерке, Ружену, која се удала за државног службеника Алојза Кома у Прагу, и Марију, удату за пуковника Андрију Миљивојевића из Београда, те два сина, Игњата Млађег и Фрању.
- 9] *Budapesti Latogatok Lapja, The Foreigners Gazette – Gazette des etrangers*, august 1892: 55.
- 10] ИАБ-1-1895-2091-90.
- 11] Nedeljković 1957: 200–201.
- 12] *Лист рагној колективна БИП*, децембар 1964: 4; јун 1967: 6.
- 13] Лукић 2014а: 92. Фирма „Игњат Бајлони и синови“ учествовала је на готово свим светским изложбама које су одржаване крајем XIX и почетком XX века и врло тешко је установити које је медаље освојила пивара за пиво, а које млинови за брашно. Више је него сигурно да је златна медаља са Светске изложбе у Анверсу добијена за брашно, као и сребрна из 1889. године у Паризу. Поред ових, фирма је освајала награде и на изложбама у Лијежу 1905. године, Лондону 1907. године и Торину 1911. године.
- 14] *Мала пивара у Скадарлији* 1971: 17; *Лист рагној колективна БИП*, јун 1967: 6.
- 15] ИАВ-1-1900-3162-4-52. Игњат Бајлони је током зиме 1899/1900. године преносио лед највероватније из Дунава преко имања званог Пашин чаир, због чега се арендатор истога жалио. На крају је пресуђено да се за превоз преко поменутог имања мора добити одобрење арендатора, које тада Игњат Бајлони није имао.
- 16] ИДБ, Документа из заоставштине Игњата Бајлонија, копије.
- 17] Лукић 2014а: 92.
- 18] ИДБ, Документа из заоставштине Игњата Бајлонија, копије.
- 19] Лукић 2014а: 92–94.

ПАРНА ПИВАРА „ИГЊАТ БАЈЛОНИ И СИНОВИ“ 1888–1946.

- 20] ИДБ, Документа из заоставштине Игњата Бајлонија, копије. *Полиџика*, 12. април 1911: 4; *Mala pivara u Skadarliji* 1971: 17.
- 21] Вучо 1976: 97. Лупање и зујање вентилатора у димњаку сметало је становницима у комшилуку, који су 12. марта 1911. године поднели жалбу министру унутрашњих дела, са захтевом да се вентилатор уклони. Главни санитарски савет је два пута комисијски прегледао нови димњак и вентилатор и закључио *да од мошора не може бити таквој пошреса и шума, да шкоди здрављу околних сџановника, ње да он изазива савршеније сајореване јорива на ојњиишју и џиме смањује дим, шјшо се може смајраши баш као добии са здравсјивеној ледиишја*.
- 22] Nedeljković 1957: 202.
- 23] Лукић 2014а: 91–92.
- 24] *Полиџика*, 13. јануар 1911: 4.
- 25] *Mala pivara u Skadarliji* 1971: 17; *Лисџ радној колекџива БИП*, јун 1967: 6.
- 26] Лукић 2014а: 94.
- 27] *Полиџика*, 2. август 1915: 3.
- 28] АЈ, Министарство трговине и индустрије Краљевине Југославије (65), ф 765.
- 29] ИАБ, Општина града Београда (6), Техничка документација, 1928-13-45.
- 30] АЈ, 65, ф 483.
- 31] АЈ, 65, ф 483; ИАБ-6-1928-13-45; Вучо 1976: 98.
- 32] АЈ, 65, ф 483.
- 33] *Исџо*.
- 34] *Исџо*.
- 35] *Исџо*.
- 36] *Исџо*; АЈ, 65, ф 765.
- 37] ИАБ-1-1928-2845-1586; АЈ, 65, ф 483. Лимарска радионица је била у склопу зграде у којој су била још четири стана, кујна и кафана, а налазила на углу Цетињске и Видинске улице у склопу плаца.
- 38] АЈ, 65, ф 483. Стоваришта су држали: Азања – Јелић и Матејић, Аранђеловац – Илија Михаиловић, Бешка – Хајнрих Книзел, Брчко – Марија Лакић, Бачка Топола – Антал Фекете, Ада – Гринхут и Друг, Вуковар – Лавослав Грос, Велика Плана – Божа Димитријевић, Влашко Поље – Стеван Јанковић, Валево – Пашић и Пенезић, Велика Кикинда – Васа Симић и Вукић, Доњи Милановац – Никола Петровић, Жабари – Михаило Антонијевић, Кладово – Урош Бркић, Кула – Виг Бела, Краљево – Радиша Воштинић, Крагујевац – Секула Кнежевић, Књажевац – Бранко Пешић, Крушевац – Милош Матејевић, Лозовик – Милан Хаџић, Лапово – Мил. Чед. Стојановић, Инђија – Антоније Софроновић, Мало Црниће – Игњат Бајлони и синови, млин, Мол – Иван Радоњић, Нова Кањижа – Станко Вујаклија, Нови Бечеј – Славко Мајин Крка, Нови Сад – Лазар Дунђерски, Обреновац – Срба Димитријевић, Петровац – И. Бајлони и синови, млин, Пожаревац – И. Бајлони и синови, млин, Перлез – Дина Мирчегић, Путинци – Јаков Херман, Раља – Добривоје Митровић, Сента – Браћа Ваш, Стара Пазова – Милош Матејевић, Стапар – Ђока Ивков, Србобран – Јован Капларски, Суботица – Лепедат и Јовановић, Сомбор – Лајош Захорец, Степојевац – Лазар Лукић, Свилајнац – Алекса Најчевић, Сопот – Таса Николајевић Сланкамен – Јосип Пионтек, Смедерево – Драгутин Станојевић, Стара Кањижа – удова Адама Самуела, Трстеник – Драгомир Јанковић, Торжа – удова Јохана Корела и Шабац – Петар Гроздић.
- 39] Фрања Јарослава Бајлони (1878–1950) завршио је у Београду три разреда гимназије и у Меидлингу код Беча стручну пиварску школу. Током школовања једно време је провео у опитном пиварском разреду у Прагу, а у Пивари је почео да ради 1899. године. Био је члан Ротари клуба Београд, затим управа Осигуравајућег друштва „Шумадија“, Ваљевске пиваре А. Д. Велокс итд. Био је ожењен Милицом (1887–1974), кћерком професора Бадемлића, са којом је имао три кћерке: Босу, удату за енглеског новинара Ловета Едуарда; Марију, удату за Ернеста Меригија, Италијана из Фиренце, и Софију – Цуцу, удату за Бату Србљановића.
- 40] Отокар Антона Бајлони рођен је 1876. године, није се женио и живео је у Бечу након завршетка Првог светског рата.
- 41] Јарослав Антона Бајлони (1874–1923) завршио је средњу техничку школу у Винтертуру и управљао је млином у Малом Црнићу, а био је и председник Управног одбора Савске банке. Био је ожењен Катарином, кћерком Светомира Николајевића, професора Велике школе, са којом је имао кћерке Милицу, Божену и Ану и синове Антона и Отокара. Умро је изненада 1. јуна 1923. године, у Теплиц-Шанову у Чехословачкој.
- 42] Антон Јарослава Бајлони (1901–1996) био је по струци машински инжењер. Био је ожењен Надом, кћерком адвоката Бошњака из Загреба, са којом је имао кћерку Милицу, која је била удата за Стевана Гњатића.
- 43] Јован Венцеслава Бајлони (1880–1928) завршио је шест разреда реалне гимназије у Београду и средњу техничку школу у Винтертуру 1899. године. С радом у фирми је почео 1900. године и водио је београдски млин до почетка Првог светског рата, који је провео у Швајцарској. Након рата, радио је у Малом Црнићу и Пивари, а поред тога био је члан управа Савске банке, Ваљевске пиваре А. Д. Велокса итд. Био је ожењен Јулком Лакић, кћерком доктора из Панчева, која је била потпредседница Материнског удружења и члан Управе друштва „Српска мајка“. С њом је имао кћер Милевицу.
- 44] Михајло Венцеслава Бајлони (1888–1935) завршио је пет разреда гимназије и Државну трговачку академију у Београду. Пуноправан члан фирме постао је 1911. године да би касније учествовао у оба балканска и Првом светском рату као резервни коњички официр. За ратне заслуге је више пута одликован и из рата је изашао с чином резервног потпуковника. Поред рада у фирми био је члан управа Савске банке и Новосадске берзе, председник Надзорног одбора Пожаревачке трговачке банке и судија Београдске берзе. Био је ожењен Радмилом, кћерком адвоката Владе Бошковића, са којом је имао синове Градимира, рано умрлог Антона и кћерке Гордану (1914–1999) и Љиљану. Његова породица се са неколико стотина избеглица из Краљевине Југославије обрела у Лисабону на почетку Другог светског рата. Михајлов син Градмир, који је тада био студент права, по пристизању у Лисабон је преко југословенског конзулата поднео извештај Влади у Лондону о стању у Југославији и деловању Југословенске војске у отаџбини – ЈВУО. Породични пријатељ Душко Попов, који је такође био у Лисабону, помогао им је да купе кућу у приградском насељу Карнашиде и започну нов живот. Михајлова кћерка Гордана је била типичан представник монденске београдске елите из тог периода, а била је и једна од првих Београђанки која се бавила тенисом. По крајње непоузданом предању, лик и дело Душка Попова инспирисало је Јана Флеминга да креира лик Џејмса Бонда.

- 45] Јаков Игњата Бајлони (1904–1976) завршио је Правни факултет у Београду и био је познатији по свом надимку Јаша. Осим што је био члан фирме и неколико других организација, био је и директор хотела „Српски краљ“, који је срушен у априлском бомбардовању 1941. године.
- 46] АЈ, 65, ф 483.
- 47] Игњат Бајлони Млађи био је ожењен Јеленом (1879–1972), кћерком трговца Димитрија Ћирковића са којом је имао две кћери: Милицу (1900–1971), удату за др Радивоја Спиридоновића, и Марију (1902–1987), удату за Александра М. Николајевића (1900–1975), директора Општег банкарског друштва, и два сина: Јакова и Димитрија, који су се одмах запослили у Пивари. Његова супруга Јелена је на конститутивној скупштини друштва Коло српских сестара била изабрана за благајницу.
- 48] Димитрије – Мита Игњата Бајлони (1906–1946), по струци је био инжењер и све време је радио у Пивари. Био је ожењен Наташом.
- 49] Бора Миливојевић је највероватније син Андре Миливојевића и Марије Ј. Бајлони (1867–1929). Рођен је у Ваљеву, а у Београду је становао у Бирчаниновој 44.
- 50] Др Радивоје Спиридоновић је био супруг Милице И. Бајлони, са којом је имао сина Срђана. Родом је био из Шапца и био је хирург.
- 51] Др Вукота Божовић је био супруг Ане Ј. Бајлони. Родом је био из Подгорице и био је први домаћи хирург који извршио операцију промене пола. Умро је у немачком заробљеништву у логору Меминген, 23. марта 1944. године.
- 52] АЈ, 65, ф 705.
- 53] Skenderović 2000: 163–164.
- 54] АЈ, 65, ф 483.
- 55] ИАБ-6-1935-16-33.
- 56] АЈ, 65, ф 483.
- 57] АЈ, 65, ф 483.
- 58] ИДБ, Матична књига запослених пиваре Београд. Ипак, из оне документације која је сачувана дошло се до података да су током међуратног периода радили следећи радници: Цирил Ц. Качић, пиварски помоћник, рођен пре 1910; Хајнрих Г. Раф, тесач, рођен пре 1890; Јохан Ш. Брачер, тесач, рођен пре 1890; Филип Ф. Шларб, столар, рођен пре 1900; Марјан С. Нинчевић, столар, рођен пре 1890; Драгољуб В. Коцић, столар, рођен пре 1910; Драгомир Б. Јовановић, главни качар, рођен пре 1910; Милан П. Јосимовић, качар, рођен пре 1910; Предраг Н. Димитријевић, качар, рођен пре 1900; Љубомир Б. Јовановић, качар, рођен пре 1910; Мика М. Радотић, качар, рођен пре 1900; Ратомир М. Стојановић, качар, рођен пре 1890; Александер Ф. Тар, качар, рођен пре 1900; Јозеф И. Долиншек, качар, рођен пре 1910; Никола Ф. Брајдић, качар, рођен пре 1900; Драгутин В. Голубовић, качар, рођен пре 1900; Антон А. Дец, качар, рођен пре 1900; Милорад П. Миленковић, качар, рођен пре 1910; Михаило С. Голић, машинбравар, рођен пре 1890; Димитрије Р. Стојановић, стругар метала, рођен пре 1910; Александар В. Шплихал, стругар метала, рођен после 1910; Драгутин С. Хаук, машинбравар, рођен после 1910; Шандро Ш. Дечи, бравар, рођен после 1910; Огњен Љ. Богдановић, ковач-поткивач, рођен пре 1910; Милоје Б. Милојковић, ковач, рођен пре 1910; Милутин М. Марјановић,

ковач-поткивач, рођен пре 1910, Константин К. Чачковски, шофер-механичар, рођен пре 1900; Петар Ж. Петровић, шофер-аутомеханичар, рођен пре 1900; Бранко Н. Мандић, шофер, рођен пре 1910; Андрија А. Шомођи, шофер, рођен пре 1910; Петар П. Инић, шофер, рођен пре 1910; Мирко Ј. Черновиц, шофер, рођен пре 1900; Јоца С. Петровић, шофер, рођен пре 1890; Драгољуб Ј. Алимпијевић, шофер, рођен пре 1890; Радомир М. Веселиновић, шофер, рођен пре 1910; Милорад Н. Шовљански, шофер, рођен пре 1910; Драгомир Ђ. Максимовић, шофер, рођен пре 1900; Милан М. Бенић, шофер, рођен пре 1910; Јохан Ф. Илк, шофер, рођен пре 1910; Станиша Д. Анђелковић, шофер, рођен пре 1910; Миле Ј. Перковић, зидар, рођен пре 1910; Фердинанд Карга, токар; Карло Кашинг, бравар; Васа Милоша Милић, бравар, рођен 1908. у Великој Кикинди, у Пивари од 1930; Милован Спасић, бравар; Бела Немет, бравар; Владимир Здравковић, машиниста; Миливој Алексић, машиниста; Милан Радосављевић, машиниста; Ратомир Веселиновић, машиниста; Живојин Голубовић, машиниста; Мирко Кузмановић, машиниста; Драги Николић, лојач; Александар Живановић, лојач; Данко Шепаровић, лојач; Бора Радосављевић, угљар; Никола Марковић, угљар; Владислав Пантелић, угљар; Милко Голубовић, компресориста; Миленко Лазара Алексић, рођен 1898. у Доњој Каменици, компресориста у Пивари од 1922; Миленко Кузмановић, компресориста; Јова Радосављевић, ледар; Драгољуб Ђорђевић, ледар; Пера Гојковић, радник на точењу пива; Меда Салаковић, преглед флаша; Драгољуб Павловић, радник на точењу пива; Влада Стојаковић, радник на испирању флаша; Живко Голубовић, радник на прању флаша; Миљко Васиљковић, радник на натапању флаша; Марко Шепаровић, радник у флашари; Светислав Марковић, радник у флашари; Велимир Митић, радник у флашари, рођен 1910. у Каменици, у Пивари од 1933; Харалампије Илијевић, радник на етикетирању; Драгомир Цветковић, радник у флашари; Слободан Живковић, радник на паковању флаша; Марко Милојевић, радник на паковању флаша; Мата Ковач, радник у флашари; Радослав Кораћ, радник у флашари; Стева Радић, радник на прегледу флаша; Драгић Комадина, радник на точењу; Настас Стојановић, радник на натапању флаша; Антон Стаменковић, радник на точењу флаша; Живојин Видојковић, радник на прању флаша; Велимир Николић, радник на гвозденим корпама; Светислав Пауновић, радник на бројању; Антон Веловић, радник у флашари; Десимир Лазаревић, радник на етикетирању флаша; Јанко Стефановић; Милан Митић, радник на паковању; Влајко Симоновић, радник на паковању; Дане Радић, радник на ланцу; Јосип Црљенић, радник у флашари; Живота Лазаревић, радник у флашари; Добривој Ненадов, преглед буради; Арса В(ћ)еловић, точи у бурад; Милко Јоцић, радник у подруму; Тадија Станковић, радник у подруму; Владимир Милетић, радник у подруму; Владимир Станковић, пере бурад; Јован Ристић, радник у подруму; Александар Вељковић, радник у сладари; Живојин Илијевић, радник у сладари; Александар Виденовић?, радник у варионици; Влајко Видојковић, радник у варионици; Крста Никин, радник у квашчари; Жика Тасић, радник у пинтерају; Рудолф Соколовић, радник у пинтерају; Марко Крзењак, радник у пинтерају; Миливој Тодора Петровић, радник у пинтерају, рођен 1907. у Глави, Хрватска, у Пивари од 1933; Стјепан Трнавчић, радник у пинтерају; Миливој Швабић, радник у пинтерају; Станимир Драгољубовић, радник у пинтерају; Влајко Божиновић, радник у пинтерају; нечитка имена двоје Дракулића, радници у пинтерају; Драгољуб Живановић, радник у пинтерају; Антон Драгојевић, радник у пинтерају; Ђорђе Беце, радник у пинтерају; Алојз Пенкихер, радник у пинтерају; Милорад Станојевић, радник у

- пинтерају; Јован Виденовић, радник у пинтерају; Спасоје (Луковић?), радник у пинтерају; Видоје Алексић, радник у пинтерају; Борисав Николић, радник у пинтерају; Ратко Лазаревић, радник у пинтерају; Војислав Миленка Атанасијевић, службеник, у Пивари од 1923; Станислав Ђорђа Митић, рођен 1897. у Каменици; Јован Димитрија Миличић, рођен 1904, у Пивари од 1923; Лазар Видоја Алексић, рођен у Доњој Каменици 1906, у Пивари од 1923; Влајко Голуба Симовић, рођен 1899, у Пивари од 1927; Милош Ђорђа Матић, рођен 1899, у Пивари од 1930; Добривоје Владе Ненадов, рођен у Арадцу, Срез зрењанински, у Пивари од 1931. године.
- 59] АЈ, 65, ф 483.
- 60] Лукић 2014а: 112.
- 61] АЈ, 65, ф 705; *Лист радној колективи БИП*, децембар 1964: 4.
- 62] Лукић 2014а: 114–118.
- 63] АЈ, 65, ф 705; *Лист радној колективи БИП*, децембар 1964: 4; Лукић 2014а: 118.
- 64] АЈ, 65, ф 705, 1168. Друштво је формално конституисано на првом збору акционара одржаном 10. јуна 1936. године, на којем су присуствовали следећи акционари с депонованим акцијама: Антон Бајлони, Димитрије Бајлони, Фрања Бајлони, Јаков Бајлони, Алекса Николајевић, др Радивоје Спиридоновић, др Вукота Божовић, Драгутин Ранковић из Пожаревца, Бора Миливојевић и инжењер Јаков Ком. Основни капитал Друштва је, као што је веће раније наведено, утврђен на 20.000.000 динара и био је подељен на 20.000 акција по 1.000 динара номиналне вредности. Акције су поседовали следећи акционари: Фрања Ј. Бајлони 150 акција, Мица Ф. Бајлони 1.500, Босилка Ф. Бајлони 1.500, Марија Ф. Бајлони 1.500, Софија Ф. Бајлони 1.500, Боровоје Миливојевић, адвокат, 100; Антон Бајлони 3.000, Нада А. Бајлони, супруга Антона Бајлонија, 3.000; др Вукота Божовић, хирург, 2.000; Драгутин Ранковић, адвокат, Пожаревац 335; Јаков И. Бајлони 2.000; Јела И. Бајлони 1.000, Димитрије И. Бајлони, инжењер, 2.000; Александар Николајевић, директор банке, 200; др Радивоје Спиридоновић, лекар.
- 65] АЈ, 65, ф 705.
- 66] АЈ, 65, ф 483.
- 67] АЈ, 65, ф 1168. Павиљон је имала и Вајфертова пивара.
- 68] *Истио*.
- 69] АЈ, 65, ф 705; *Лист радној колективи БИП*, децембар 1964: 4; Лукић 2014а: 114, 118–119.
- 70] *Лист радној колективи БИП*, децембар 1964: 4; АЈ, 65, ф 483. ИАБ-6-1935-16-33. У подруму куће Јулке Бајлони, на углу Цетињске и Вашингтонове, такође је било изграђено импровизовано склониште. Непосредно пред почетак Другог светског рата у Краљевини Југославији, Пивара је добила сагласност да се у њеним подрумима изграде склоништа од напада из ваздуха, с три просторије у које се могло сместити 139 људи.
- 71] АЈ, 65, ф 1168.
- 72] АЈ, 65, ф 483. Наводи се да је погинуло 18 коња и три радника. Последњем Збору акционара су присуствовали: Фрања Ј. Бајлони са 100 депонованих акција, Мица Ф. Бајлони – 1.500, Босилка Ф. Бајлони 1.500, Марија Ф. Бајлони 1.500, Софија Ф. Бајлони 1.500, Антон Бајлони 3.050, Нада А. Бајлони 3.000, Милица А. Бајлони 2.000, Јаков И. Бајлони 2.668, Димитрије И. Бајлони, инжењер, 2.707; Бора Миливојевић 175, др Милан Омчикус 120, др Радивоје Спиридоновић 20, Влада Владисављевић 20, Александар Николајевић 20, др Александар Бошњак 120: *Лист радној колективи БИП*, децембар 1964: 4.
- 73] *Политика*, 19. октобар 2014: 14. октобар: *За време ручка дошли Андра Миливојевић и –, чиновник Пиваре „Бајлони“, и позвали нас да пређемо у подрум пиваре ради безбедности. 15. Октобар: Најјачиња артиљеријска вајра око 1 час по ноноћи. Сивали у подруму Пиваре. Већ почеле чарке у вароши, које су се убрзо развиле на Бајлонијевој ипаци. Борбе преко целој дана. Опасно било бити и у двористиу Пиваре. 16. октобар: Борба све јачиња, док око 6.30 час. партизани нису заузели Пивару и посели прозоре према Скадарској. Из подрума пребачили нас у склониште. Немци се повукли у зграду Прве мушке гимназије. Око 7.30 наишли први руски тенкови и два камиона. Са куле Пиваре дејствовало тежки миљраљез (звани 'шарац'). Доста рањених и поинулих. У 11.30 борба у Душановој улици још траје, а у 14 час. је нешто удаљенија. Али око Пиваре поново нејресана иуцава. Неки Немци су се сакрили у бункер код 'Полиике', друи у зграду т-је Јулке Бајлони. 17. октобар: У Пивари смештен штаб Прве пролетерске бриге и Пеће црнојорске дивизије. Много конградикторних вестии. Један залушали мейак поодио је код Пиваре руској каетиана, који је подлеао иовредама. 18. октобар: Око 5 часова изујира проиушњали тенкови и шаа је почела обилаа артиљеријска вајра. Два Немца иала су у руке партизана у Цетињској пред пиварном каијом. Са њима била и три Талијана. 19. октобар: У 10.05 час. ирва транаиа од сйране Немаца из Земуна. Гранаиа ударила у велики димњак Пиваре. Велико узбуђење. Из подрума мнои ирешили у склониште од најада из ваздуха. 20. октобар: Последње вече у мелцерају Пиваре. Велики вајромей, скидање шелефонске жице. Партизани наусишли Пивару [извод из објављеног Дневника Миодраја Лека у којем се описују дешавања у Пивари и око ње у операцијама за ослобођење Београда, ирим. ауи].*
- 74] АЈ, 65, ф 483.
- 75] ИАБ-6-1947-12-49. Након завршетка Другог светског рата, пивара је у форми акционарског друштва највероватније пословала до 9. јуна 1945. године, када је усвојен Закон о конфискацији имовине и извршењу конфискације на основу чијих одредаба је преведена у секвестар. У јулу 1946. године усвојен је Закон о преласку у државну својину непријатељске имовине и о секвестрацији над имовином одсутних лица, да би у децембру исте године био усвојен Закон о национализацији приватних привредних предузећа општедржавног и републиканског значаја у 42 привредне гране. По слову овог закона је највероватније конфискована и пивара.
- 76] ИДБ, Агенција за приватизацију Републике Србије, Регистар привредних субјеката, Генеза БИП-а.
- 77] Nedeljković 1957: 202.
- 78] Пивара „Београд „је званично избрисана из регистра привредних субјеката 5. марта 1963. године Решењем Фи 608/63 уписаном у судском регистру предузећа и радњи за Град Београд.
- 79] *Mala pivara u Skadarliji* 1971: 20–25.
- 80] ИДБ, Агенција за приватизацију Републике Србије, Регистар привредних субјеката, Генеза развоја БИП-а.
- 81] ИДБ, Уговор о продаји Фабрике пива „Скадарлија”.

ЛИТЕРАТУРА:

- Белић, Н. (2014), Ексклузивно : Дневник Миодрага Лека, *Полиџика*, 19. октобар, [интернет] доступно на <http://www.politika.rs/rubrike/Тема-nedelje/beogradski-20-oktobar/Dnevnik-jednog-Beogradjanina-o-oktobarskim-borbama.lt.html> [20. 3. 2015].
- Budapesti Latogatok Lapja* (1892), Budapest.
- Вучо, Н. (1976), Бајлонова пивара у Скадарлији 1880–1941, *ГГБ XXIII* (Београд): 93–105.
- Мала пивара у Скадарлији* (1971), Београд: Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Вучо, Н. (1981), *Развој индустрије у Србију у XIX веку*, Београд: САНУ.
- Костић, М. М. (1998), *Уџон Београда* : Послови и дани трговаца, привредника и банкара у Београду XIX и XX века, Београд: Библиотека града Београда : Историјски архив Београда : Завод за заштиту споменика културе града Београда.
- Лукић, Н. (2014а), Прва српска парна пивара Ђорђа Вајферта 1873–1947, *ГГБ LIX* (Београд): 81–128.
- Лукић, Н. (2014б), Београдске ручне пиваре у XIX веку, *Наслеђе XV* (Београд): 21–32.
- Мали оглас (1911), *Полиџика*, 13. јануар: 4.
- Мали оглас Вајфертове пиваре (1911), *Полиџика*, 12. април: 3.
- Оглас (1875), *Српске новине*, 17. мај: 610.
- Оглас (1888), *Српске новине*, 6. март: 218.
- Пљакић, Ј. (1964), Из развоја пиварске индустрије Београда, *Лисџи радној колекџива БИП*, децембар: 4.
- Пожар у Бајлоновој пивари (1915), *Полиџика*, 2. август: 3.
- Skenderović R. (2000), Crisinum i lutrija, dva neuspjela pothvata beogradskog nadbiskupa R. Rodića, *Croatia Christiana Periodica* 45 (Zagreb): 159–176.
- Familiengeschichte von Marie Thioller Ernoult, [online], Available trough <http://gw.geneanet.org/cybergenes?lang=de&m=N&v=Bajloni> [14. 1. 2015].
- Шимић, А. (1967), БИП од 1850 до данас (2), *Лисџи радној колекџива БИП*, јун: 2.

- Скраћенице:
 АС – Архив Србије
 АЈ – Архив Југославије
 ИДБ – Историјска документација БИП-а
 ИАБ – Историјски архив Београда
 ГГБ – Годишњак града Београда

Summary: NENAD LUKIĆ

THE STEAM-POWERED BREWERY IGNJAT BAJLONI & SONS 1888–1946

In early 1888 the Belgrade-based firm Ignat Bajloni & Sons became the sole owner of the former Small Brewery. The Bajlonis soon made considerable investment in machines and equipment in order to increase the brewery’s outputs and ensure its position on the market. The investment paid off and in the first decade of the 20th century it became the biggest beer producer and seller in the Kingdom of Serbia. Its growth was cut short by the outbreak of the First World War, and it was out of operation for the best part of the war. In the first post-war years it held second place in sales in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, but was outrun by some other breweries in the latter half of the 1920s. During the Great Depression its production was dropping year by year, and its sales hit their lowest in 1935. In 1936 the Brewery was transformed into a joint-stock company with family members being the biggest stakeholders. Production and sales began to rise, but soon the Second World War broke out and the Brewery suffered considerable damage in 1941 and 1944. It operated as a joint-stock company until 1945, when it was sequestered, and, in late 1946, nationalised. The change of ownership resulted in the change of name to “Beograd”, under which it operated until 1963, when it was merged with two other companies to form Beogradska industrija Piva (BIP) or Belgrade Beer Industry. It operated under the name Skadarlija Beer Factory until 2006, when it was sold. Even though the former Steam-powered Brewery Ignjat Bajloni & Sons has great significance in the industrial history of Serbia and Belgrade and an enormous importance in cultural-historical terms, the new owners were not interested in the business, and beer production was discontinued after 156 years.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1 Steam-powered brewery Ignjat Bajloni & Sons in the 1890s ([H]istorical [A]rchives of [B]elgrade)

Fig. 2 Inn “By the Small Brewery” in the foreground, and behind it, the Brewery, early 1900s (HAB)

Fig. 3 “Eksport” beer label (BIP)

Fig. 4 Brewery in c. 1925, oil on canvas, photograph (BIP)

Fig. 5 Advertisement for “Imperijal” beer at the Belgrade Fair (Belgrade City Museum)

Fig. 6 Building phases within the Brewery estate (CHPIB)